

ЎТМИШГА НАЗАР

9 ЖИЛД, 9 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 9, НОМЕР 9

LOOK TO THE PAST

VOLUME 9, ISSUE 9

ТОШКЕНТ-2026

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
ЎзР. ФА. Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
ЎзР. ФА. Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори (DSc),
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети

Аминова Азиза Марксовна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори (DSc),
Тошкент ирригация ва кишлок хужалигини механизациялаш мухандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Худайкулов Тулқин Дўстобоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз дала педагогика институти

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Қариш давлат техника университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Қариш давлат университети

Махкамova Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Тошкент ахборот технологиялари университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори (DSc),
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодири Абдуллаевна
тарих фанлари доктори (DSc),
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Ғайратбек Мирзапўлатович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Андижон давлат университети

Рашидов Ойбек Расулович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Расулов Абдуллажон Нуриддиневич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Қозогистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори (DSc), профессор,
Қозогистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмутаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Тожибоев Музаффар Турдибоевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
ИИВ Академияси

Алиева Лале
тарих фанлари доктори (DSc),
Озарбайжон давлат университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори (DSc),
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Таниева Гулдона Мамановна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Низомий номидаги Ўзбекистон Миллий педагогика университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Мирзалиев Улуғбек Бегмурзаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Гулистон
давлат педагогика институти

Нуруллаева Шоира Кушназаровна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Урганч давлат университети

Курбанов Бахтияр Журабаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Наманган давлат университети

Хакимова Шоира Сағдуллаевна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), UBS Тошкент филиали

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети
Масъул котиб

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Джоробекова Айнура Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонқулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исаков Бахадир Нигматуллаевич
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Холмуродов Дилшод Рашидович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Жиззах давлат
педагогика университети

Юсупов Ахмеджон Шоназарович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Urganch davlat universiteti

Тиллахжаева Хуршида Джумаваевна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Тошкент давлат техника университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Ўзбекистон Миллий университети
Масъул котиб

Исоков Бахтиёр Робиддинович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Тўхтабасв Аъзамжон Шарипхўжаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Алимардонов Отабек Қудратович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Ўзбекистон Миллий университети

Хасанова Нодира Ибрагимовна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти, Денов
тадбиркорлик ва педагогика институти

Турсунова Юлдуз Бобоқуловна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
ЎзР. ФА. Тарих институти

Азаматова Гулмира Байирбековна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Jizzax davlat pedagogika universiteti

Каримжонов Жасурбек Мухторжонович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Ўзбекистон Миллий университети

1. Ziyoda Abdullayeva

SHAXSNING O‘ZLIGINI ANGLASH MUAMMOSI: EKZISTENSIAL-FALSAFIY TAHLIL....5

2. Mirzoxid Askarov

O‘ZBEK MILLIY IDENTIKLIGINI TADQIQ ETISHNING ZAMONAVIY TARIXSHUNOSLIK
TENDENSIYALARI.....11

3. Nilufar Djurayeva

O‘ZBEKISTON XOTIN-QIZLAR QO‘MITASI FAOLIYATINING USTUVOR
YO‘NALISHLARI VA VAZIFALARI (1991-2020 yillar).....19

4. Nuralibek Bozarov

SURXONDARYO VILOYATIDA TURIZM SOHASINING INSTITUTIONAL VA
TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI SHAKLLANISH TARIXI (1992–2000-YILLAR).....33

5. Shuhrat Djabborov

MOVAROUNNAHRDA ARAB YOZUVINING TARQALISHI VA YOZMA MADANIYAT
TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI.....39

6. Rabiyaon Ibragimova

QUYI AMUDARYO HUDUDI DING‘ILDJA DEHQONCHILIK VOHASI AHOLISINING
UZUMCHILIGI TARIXI.....47

7. Наргиза Каримова

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА И ТОРГОВЛИ БАКАЛЕЙНЫМИ
ТОВАРАМИ В УЗБЕКИСТАНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА.....51

8. Ruxiddin Patxiddinov

XX ASRNING 30-YILLARIDA O‘ZBEKISTONDA SANITARIYA-EPIDEMIOLOGIYA
NAZORATI TASHKILOTLARI FAOLIYATIDAN.....57

9. Soxiba Sulaymanova

TURK XOQONLIGINING TASHKIL TOPISH TARIXIDAN.....62

10. Umidbek Tashmuradov

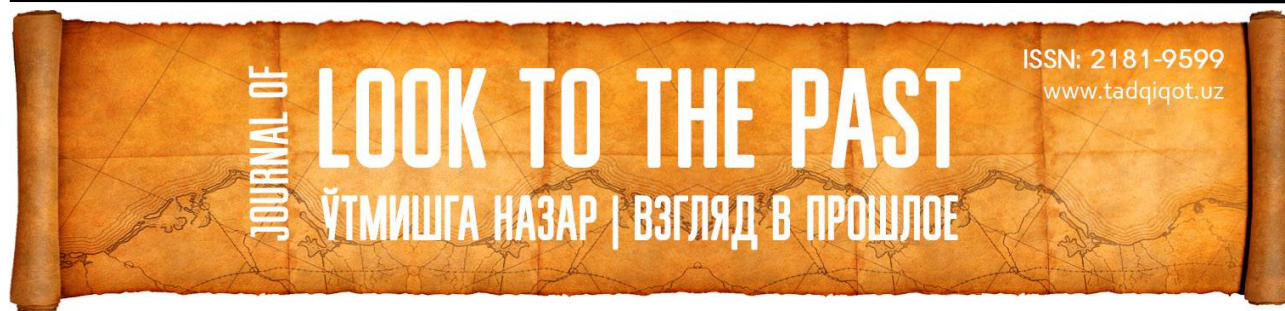
MUSTAQILLIK DAVRI SUV XO‘JALIGI, QASHQADARYO VILOYATI IRRIGATSIYA-
MELIORATSIYA TIZIMINING TARIXIY SHAKLLANISHI.....69

11. To‘lqin Xudoyqulov

BUXORO AMIRLIGI QO‘SHININING JANGOVAR TAYYORGARLIGI VA QUROLLANISH
DARAJASI: AN‘ANA VA MODERNIZATSIYA JARAYONLARI.....75

12. Хусан Хушвақтов

ТОШКЕНТ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК МАШИНАСОЗЛИК ЗАВОДИ (ТАШСЕЛЬМАШ) НИИГ
ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ТАРИХИ.....82

Mirzoxid Maxammadjon o'g'li Askarov,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
mirzokhid.askarov90@gmail.com

O'ZBEK MILLIY IDENTIKLIGINI TADQIQ ETISHNING ZAMONAVIY TARIXSHUNOSLIK TENDENSIYALARI

For citation: Mirzokhid M. Askarov. CONTEMPORARY HISTORIOGRAPHICAL TRENDS IN THE STUDY OF UZBEK NATIONAL IDENTITY. Look to the past. 2026, vol. 9, issue 9.

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.23031805>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'zbek milliy identikligini tadqiq etishning zamonaviy tarixshunoslik tendensiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy xorijiy tarixshunoslikda o'zbek identikligini o'rganishga oid nazariy va metodologik yondashuvlarning o'zgarishi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning metodologik asosini tarixshunoslik, qiyosiy-tarixiy, tizimli va tarixiy-genetik metodlar hamda kontent-tahlil tashkil etadi. Tahlil natijasida identiklikni etnik kelib chiqish va davlat siyosati doirasida izohlashdan ijtimoiy-madaniy jarayon, identifikatsiya va kundalik amaliyotlar orqali o'rganishga siljish aniqlanadi. Shuningdek, arxiv materiallari bilan antropologik dala tadqiqotlarini uyg'unlashtirish tendensiyasi ko'rsatiladi. Maqolada zamonaviy yondashuvlarning imkoniyatlari va mavjud metodologik muammolari umumlashtiriladi. Tadqiqot natijalari o'zbek milliy identikligini o'rganishning istiqbolli yo'nalishlarini belgilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek milliy identikligi, tarixshunoslik, identifikatsiya, metodologiya, xorijiy tarixshunoslik, antropologik yondashuv.

Мирзохид Аскарлов,
Ташкентский государственный университет востоковедения
Доктор философии (PhD) в области исторических наук, доцент
mirzokhid.askarov90@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИССЛЕДОВАНИИ УЗБЕКСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются современные историографические тенденции исследования узбекской национальной идентичности. Рассматривается трансформация теоретических и методологических подходов зарубежной историографии к изучению узбекской идентичности. Методологическую основу исследования составляют историографический, сравнительно-исторический, системный и историко-генетический методы, а также контент-анализ. Установлен переход от объяснения идентичности преимущественно через этническое происхождение и государственную политику к изучению социальных и культурных

процессов, идентификации и повседневных практик. Показана тенденция сочетания архивных материалов с антропологическими полевыми исследованиями. Обобщены возможности и методологические проблемы современных подходов. Результаты исследования позволяют определить перспективные направления дальнейшего изучения узбекской национальной идентичности.

Ключевые слова: узбекская национальная идентичность, историография, идентификация, методология, зарубежная историография, антропологический подход.

Mirzokhid M. Askarov,

Tashkent State University of Oriental Studies

Doctor of Philosophy (PhD) in History, Associate Professor

mirzokhid.askarov90@gmail.com

CONTEMPORARY HISTORIOGRAPHICAL TRENDS IN THE STUDY OF UZBEK NATIONAL IDENTITY

ABSTRACT

This article analyzes contemporary historiographical trends in the study of Uzbek national identity. It examines the transformation of theoretical and methodological approaches in foreign scholarship toward the study of Uzbek identity. The research employs historiographical, comparative-historical, systemic, and historical-genetic methods, as well as content analysis. The study identifies a shift from explaining identity primarily through ethnic origins and state policy toward examining social and cultural processes, identification, and everyday practices. It also demonstrates the growing tendency to combine archival materials with anthropological field research. The article summarizes the possibilities and methodological challenges of contemporary approaches. The findings contribute to identifying promising directions for further research on Uzbek national identity.

Index Terms: Uzbek national identity, historiography, identification, methodology, foreign historiography, anthropological approach.

Kirish:

O'zbek milliy identikligi masalasi xorijiy tarixshunoslikda uzoq vaqt davomida asosan etnogenez, etnik tarkib, milliy-hududiy chegaralanish va sovet milliy siyosati bilan bog'liq holda talqin qilindi. Biroq so'nggi o'n yilliklarda ushbu masalaga yondashuv sezilarli darajada o'zgardi. Tadqiqot e'tibori identiklikning faqat tarixiy ildizlari va siyosiy shakllanishiga emas, balki uning ijtimoiy-madaniy muhitda namoyon bo'lishi, turli guruhlar tomonidan anglanishi va kundalik hayotda qayta ishlab chiqarilishiga ham qaratila boshladi.

Bu o'zgarish zamonaviy tarixshunoslikda o'zbek identikligini o'rganishning manba va metodlar doirasi kengaygani bilan ham bog'liq. Arxiv hujjatlari, milliy siyosatga oid materiallar va tarixiy matnlar bilan bir qatorda antropologik dala tadqiqotlari, og'zaki tarix, mahalla hayoti, chegara hududlaridagi munosabatlar hamda kundalik identifikatsiya amaliyotlari tadqiqotga faol jalb etilmoqda. Natijada o'zbek identikligi muayyan tarixiy davrda bir marta shakllangan hodisa sifatida emas, balki turli ijtimoiy va siyosiy sharoitlarda mazmuni o'zgarib boradigan jarayon sifatida ko'proq o'rganilmoqda.

Shu jihatdan mazkur maqolada zamonaviy tarixshunoslikda o'zbek milliy identikligini o'rganishga ta'sir ko'rsatgan asosiy ilmiy yondashuvlar, tadqiqot obyekting kengayishi va yangi manbalar bazasining shakllanishi izchil ko'rib chiqiladi. Bunda identiklikni etnik kelib chiqish va davlat siyosati bilan izohlovchi yondashuvlardan ijtimoiy-madaniy jarayonlar, identifikatsiya amaliyotlari va mahalliy tajribalarni tahlil qilishga yo'nalgan tadqiqotlarga bo'lgan o'zgarishlar qiyosiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda arxiv va antropologik materiallarning o'zaro uyg'unlashuvi, identiklikning ko'p qatlamli xususiyatiga e'tiborning kuchayishi hamda yangi tadqiqot yo'nalishlarining shakllanishi aniqlashtiriladi.

Mavzuning ilmiy ahamiyati shundaki, zamonaviy xorijiy tarixshunoslik o'zbek identikligini "qadimiy millat" yoki "sovet davrida yaratilgan konstruktsiya" kabi qat'iy qarama-qarshilik doirasida tushuntirishdan tobora uzoqlashib, uning tarixiy shakllanishi va keyingi institutsional hamda ijtimoiy o'zgarishlarini yagona jarayon doirasida ko'rib chiqmoqda. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi manbalardan foydalanishning cheklanganligi, kundalik identifikatsiya masalalarining yetarlicha o'rganilmaganligi va ayrim tadqiqotlarning siyosiy kun tartibiga kuchli bog'liqligi zamonaviy tarixshunoslik oldidagi muhim masalalar sifatida saqlanib qolmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili:

O'zbek milliy identikligini o'rganishga bag'ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda masalaga yondashuvlar, avvalo, millatning tarixiy shakllanishi, sovet milliy siyosati va identiklikning ijtimoiy-madaniy qurilishi kabi yo'nalishlarda rivojlangan. E. Allworth o'zbeklarning tarixiy-madaniy shakllanishini keng xronologik doirada ko'rib chiqib, o'zbek milliy o'zligini madaniy jarayonlar bilan bog'laydi [1, 423-b.]. I. Baldauf esa o'zbek millatining shakllanishini alohida "nation-making" jarayoni sifatida tahlil qiladi [10, 95-b.]. W. Fierman tadqiqotida til siyosati va milliy taraqqiyot o'rtasidagi munosabat asosiy o'rin egallaydi [3, 358-b.]. Shu tariqa, mazkur bosqichdagi tadqiqotlarda identiklikni tarixiy shakllanish, milliy ong va til-madaniy jarayonlar orqali tushuntirish ustuvor bo'lgan.

Keyingi bosqichda tadqiqotchilar identiklikning o'zgaruvchan va ko'p qatlamli xususiyatiga ko'proq e'tibor qaratdilar. J. Schoeberlein-Engel "o'zbek", "tojik", "musulmon", "samarqandlik" kabi mansublik shakllarini birgalikda tahlil qilib, Markaziy Osiyoda identifikatsiyaning murakkab tuzilishini ko'rsatadi [4, 381-b.]. Sh. Akiner etniklik, davlat va islom o'rtasidagi munosabatlarni tarixiy nuqtayi nazardan ko'rib chiqadi [6, 132-b.], S. Akbarzadeh esa Farg'ona vodiysidagi identikliklarning o'zgaruvchanligini tadqiq etadi [7, 68-b.]. Bu ishlar o'zbek identikligini yagona va o'zgarmas etnik kategoriya sifatida talqin qilishdan identifikatsiyaning vaziyatga va ijtimoiy muhitga bog'liq shakllarini o'rganishga o'tishni ko'rsatadi.

O'zbek milliy identikligining shakllanishida sovet davlati va milliy siyosatining roli F. Hirsch, T. Martin va B. Fragner tadqiqotlarida alohida yo'nalish sifatida ishlab chiqilgan. T. Martin sovet milliy siyosatining milliy hududlar va milliy institutlarni shakllantirishdagi mexanizmlarini tahlil qiladi [12, 496-b.]. F. Hirsch etnografik bilim, milliy tasniflash va sovet davlatining hududiy-ma'muriy qurilishi o'rtasidagi aloqalarni ochib beradi [13, 392-b.]. B. Fragner esa sovet milliy siyosatining mustaqillikdan keyingi Markaziy Osiyo davlatlari uchun qoldirgan mafkuraviy merosiga e'tibor qaratadi [11, 33-b.]. Ushbu tadqiqotlar o'zbek identikligini sovet siyosatidan tashqarida shakllangan hodisa sifatida emas, balki davlat institutlari va milliy siyosat bilan o'zaro aloqada rivojlangan jarayon sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi.

Mazkur yondashuv O'zbekiston misolida A. Khalid tadqiqotlarida yanada chuqurlashtirilgan. Uning Making Uzbekistan asarida O'zbekistonning ilk sovet davridagi shakllanishi millat, imperiya va inqilobning o'zaro ta'siri doirasida tahlil qilinadi [14, 444-b.]. A. Ilkhamov esa o'zbek identikligining tarixiy shakllanishi va uning turli talqinlarini "identiklik arxeologiyasi" nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadi [19, 36-b.]. B.-M. Pétric O'zbekiston jamiyatida etnik tamoyilning o'rnini tahlil qilib, etnik mansublikning jamiyatdagi real ijtimoiy ahamiyatini muhokama qiladi [20, 69-b.].

Zamonaviy tadqiqotlarda identiklikning kundalik, madaniy va individual shakllari ham muhim o'rin egallaydi. L.L. Adams milliy identiklikni madaniyat va davlat siyosati bilan bog'lab tahlil qiladi [15, 242-b.]. R. Zanca post-kommunistik O'zbekistondagi kundalik ijtimoiy munosabatlar va musulmon o'zligini mahalliy hayot tajribasi orqali ko'rsatadi [16, 212-b.]. J. Rasanayagam esa diniy identifikatsiyaning kundalik axloqiy tajriba bilan bog'liqligini o'rganadi [17, 296-b.]. P. Finke tadqiqotida esa o'zbek identikligi bevosita identifikatsiya jarayonlari, strategik tanlovlar va siyosiy cheklovlar bilan bog'lab tahlil qilinadi [18, 271-b.].

Shunday qilib, zamonaviy tarixshunoslikda o'zbek milliy identikligini o'rganish millatning tarixiy shakllanishini aniqlashdan identiklikning qanday yaratilishi, institutsionallashtirish, siyosiy va madaniy jihatdan qayta talqin qilinishi hamda kundalik hayotda namoyon bo'lishini tahlil qilishga tomon rivojlangan. Biroq mavjud tadqiqotlarda ushbu yondashuvlarning tarixshunoslikdagi izchil

almashinuvi ko'pincha alohida yo'nalishlar doirasida ko'rib chiqiladi. Shu bois o'zbek milliy identikligini tadqiq etishning zamonaviy tarixshunoslik tendensiyalarini yagona jarayon sifatida, sovet davridagi milliy siyosatdan post-sovet identifikatsiya jarayonlarigacha bo'lgan metodologik o'zgarishlar nuqtayi nazaridan tahlil qilish dolzarb ilmiy masala bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi:

Tadqiqotda o'zbek milliy identikligini o'rganishga oid tarixshunoslik qarashlarini aniqlash va qiyoslash uchun tarixshunoslik, qiyosiy-tarixiy, tarixiy-genetik va diskursiv tahlil usullaridan foydalanildi. Mazkur usullar orqali identiklikning millat shakllanishi, sovet milliy siyosati, madaniyat, til va post-sovet ijtimoiy jarayonlari bilan bog'liq holda talqin qilinishidagi o'zgarishlar tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar:

Zamonaviy tarixshunoslik tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi o'n yilliklarda o'zbek milliy identikligini o'rganishda muhim metodologik o'zgarish yuz berdi. Tadqiqotlar millatning kelib chiqishidan ko'ra, identiklikning shakllanishi, siyosiy-institutsional mustahkamlanishi va kundalik hayotdagi namoyon bo'lishiga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Shu bois o'zbek identikligi tobora tarixiy sharoitlarda shakllanib, o'zgarib boruvchi jarayon sifatida talqin qilinmoqda.

Mazkur metodologik siljishning muhim jihatlaridan biri o'zbek milliy identikligining sovet davridan oldingi ildizlari masalasining qayta ko'rib chiqilishidir. I. Baldauf o'zbek millatining shakllanishini XX asr boshlaridagi mahalliy ziyolilarning madaniy-intellektual faoliyati bilan bog'lab, milliy g'oyalar sovet hokimiyati o'rnatilishidan oldin ham shakllanganini asoslashga harakat qiladi [10, 79–95-b.]. E. Allworth esa o'zbeklar tarixini uzoq tarixiy-madaniy jarayon doirasida ko'rib chiqib, zamonaviy o'zbek identikligining tarixiy ildizlarini kengroq davrlar kesimida tahlil qiladi [1, 259–260-b.]. W. Fierman tadqiqotida esa til siyosati va milliy taraqqiyot o'rtasidagi munosabat asosiy o'rinlardan birini egallaydi [3, 1–358-b.]. Bu tadqiqotlarning umumiy natijasi o'zbek identikligini faqat sovet davrida yaratilgan hodisa sifatida tushuntirishning yetarli emasligini ko'rsatishdan iborat.

Shu bilan birga, zamonaviy tarixshunoslik sovet davrining rolini butunlay inkor etmaydi. Aksincha, asosiy ilmiy bahs o'zbek identikligining sovetgacha mavjud bo'lgan tarixiy va madaniy asoslari bilan sovet davridagi institutsional shakllanishi o'rtasidagi munosabatga ko'chgan. Y. Slezkine sovet davlatining etnik guruhlarini ma'muriy va siyosiy jihatdan tashkil etish mexanizmlarini tahlil qilib, sovet tizimi etnik farqlarni institutsional shaklga keltirishda muhim rol o'ynaganini ko'rsatadi [5, 414–452-b.]. T. Martin 1923–1939-yillardagi sovet milliy siyosatini o'rganib, milliy hududlar, mahalliy kadrlar va milliy institutlarning shakllanishini davlat siyosati bilan bog'laydi [12, 1–496-b.]. F. Hirsch esa etnografik bilimlarning sovet davlatida milliy kategoriyalarni shakllantirish va hududiy chegaralarni belgilashdagi o'rnini ochib beradi [13, 1–392-b.]. Demak, ushbu tadqiqotlarda sovet siyosati identiklikning mutlaq yaratuvchisi sifatida emas, balki mavjud va shakllanayotgan milliy tasavvurlarni institutsional jihatdan qayta tashkil etuvchi muhim omil sifatida ko'riladi.

Mazkur yondashuv A. Khalid tadqiqotlarida O'zbekiston misolida yanada aniq ifodalangan. Making Uzbekistan asarida muallif O'zbekistonning ilk sovet davridagi shakllanishini millat, imperiya va inqilobning o'zaro ta'siri orqali tahlil qiladi [14, 1–444-b.]. Khalidning yondashuvi muhim jihatdan ikki qarama-qarshi talqinni, bir tomondan, o'zbek millatining qadimdan tayyor shaklda mavjudligi haqidagi qarashni, ikkinchi tomondan, uni to'liq sovet siyosiy konstruksiyasi sifatida izohlashni bir-biridan ajratib, milliy identiklikning shakllanishida mahalliy ziyolilar faoliyati va sovet institutsional siyosatining o'zaro ta'sirini ko'rsatadi. Shu jihatdan uning tadqiqoti zamonaviy tarixshunoslikda "sovetgacha yoki sovet davri" tarzidagi qat'iy dixotomiyadan jarayonli tushuntirishga o'tishning muhim ko'rinishidir.

O'zbek identikligini tadqiq etishdagi navbatdagi muhim yo'nalish identiklikning ko'p qatlamli va o'zgaruvchan tabiati bilan bog'liq. J. Schoeberlein-Engel Markaziy Osiyoda "o'zbek", "tojik", "musulmon", "samarqandlik" kabi turli mansublik shakllarini birgalikda tahlil qilib, identiklikni faqat etnik mansublik bilan cheklashning metodologik jihatdan yetarli emasligini ko'rsatadi [4, 1–381-b.]. Sh. Akiner esa etniklik, davlat va islom o'rtasidagi munosabatlarni tarixiy

kontekstda ko‘rib chiqadi [6, 91–132-b.]. S. Akbarzadehning Farg‘ona vodiysidagi identikliklarga bag‘ishlangan tadqiqoti esa identifikatsiyaning hududiy va ijtimoiy sharoitlarga qarab o‘zgarishini ko‘rsatadi [7, 65–68-b.]. Natijada identiklikni yagona va o‘zgarmas kategoriya sifatida talqin qilishdan voz kechib, uning turli vaziyatlarda turlicha namoyon bo‘lishini o‘rganish ustuvor yo‘nalishga aylandi.

Bu metodologik o‘zgarish millatchilik va millat qurilishi masalasidagi tadqiqotlarda ham ko‘zga tashlanadi. Ch. Kurzman O‘zbekiston misolida millatchilikning shakllanishini milliy siyosiy jarayonlar bilan bog‘laydi [8, 78-b.]. G. Smith, V. Law, A. Wilson, A. Bohr va E. Allworth tomonidan tayyorlangan jamoaviy tadqiqotda esa post-sovet hududlarida milliy identikliklarning qayta shakllanishi millat qurilishi jarayonlari bilan birgalikda o‘rganiladi [9, 1–293-b.]. Bunday tadqiqotlarda milliy identiklik davlatning siyosiy chegaralari bilan avtomatik tarzda tenglashtirilmaydi; aksincha, tarixni qayta yozish, til siyosati, milliy ramzlar va siyosiy institutlar orqali uning qayta ishlab chiqilishi o‘rganiladi.

2000-yillardan boshlab o‘zbek identikligini tadqiq etishda “arxiv burilishi” va antropologik yondashuvlarning kuchayishi yangi natijalarni yuzaga keltirdi. F. Hirschning tadqiqotlari etnografik bilimlarning davlat tomonidan milliy kategoriyalarni ishlab chiqishda qo‘llanilishini ochib bergan bo‘lsa [13, 1–392-b.], A. Ilkhamov bevosita “o‘zbek identikligi arxeologiyasi” konsepsiyasi orqali o‘zbek milliy o‘zligining tarixiy qatlamlarini qayta ko‘rib chiqdi [19, 10–36-b.]. Ilkhamov talqinida zamonaviy o‘zbek millati turli tarixiy komponentlarning birlashuvi va XX asr millat qurilishi jarayonlari bilan bog‘liq holda tushuntiriladi. Bu qarash o‘zbek identikligining shakllanishini bitta etnik guruhning uzluksiz tarixiga tenglashtirishdan ko‘ra, turli tarixiy guruhlar va identifikatsiya shakllarining o‘zaro ta‘sirini tadqiq etishga e‘tiborni kuchaytirdi.

Biroq Ilkhamovning yondashuvi bilan bog‘liq masalalar tarixshunoslikda bahsli bo‘lib qolmoqda. B.-M. Pétric O‘zbekiston jamiyatini etnik tamoyil asosida izohlash imkoniyatlarini muhokama qilib, etnik mansublikning jamiyatdagi real ijtimoiy ahamiyatini masalaga qo‘yadi [20, 64–69-b.]. Bu yondashuv identiklikning tarixiy shakllanishi bilan uning zamonaviy jamiyatdagi real ijtimoiy funksiyasi o‘rtasidagi farqni ko‘rish imkonini beradi. Shunday qilib, zamonaviy tarixshunoslikdagi bahs faqat “o‘zbek millati qachon shakllangan?” savoliga emas, balki “etnik identiklik turli ijtimoiy sharoitlarda qanday ahamiyat kasb etadi?” degan savolga ham qaratilmoqda.

Post-sovet davriga kelib, tadqiqotlarning yana bir muhim natijasi davlat va milliy identiklikning o‘zaro munosabatini aniqlash bo‘ldi. L.L. Adams O‘zbekistonda madaniyat va milliy identiklikni davlatning ramziy siyosati bilan bog‘lab, ommaviy bayramlar, madaniy tomoshalar va milliy ramzlarning identiklikni ifodalashdagi rolini tadqiq qiladi [15, 1–242-b.]. Uning yondashuvida mustaqil O‘zbekiston milliy madaniy siyosati sovet davridan mutlaq uzilish asosida emas, balki ayrim sovet institutsional va estetik shakllarining yangi milliy mazmun bilan qayta o‘zlashtirilishi orqali tushuntiriladi. Bu xulosa milliy identiklikning davlat tomonidan “yangidan yaratilishi” emas, balki mavjud ramziy va madaniy resurslarning qayta talqin qilinishi jarayonini ko‘rsatadi.

Zamonaviy antropologik tadqiqotlarda esa e‘tibor davlat siyosatidan kundalik hayotdagi identifikatsiya amaliyotlariga ko‘chdi. R. Zanca o‘zbek qishlog‘ining kundalik hayotini o‘rganib, musulmon, kolxoz va milliy identifikatsiyalarning bir ijtimoiy makonda bir-biri bilan tutashishini ko‘rsatadi [16, 1–212-b.]. J. Rasanayagam post-sovet O‘zbekistondagi islomiy identiklikni siyosiy dasturdan ko‘ra kundalik axloqiy tajriba va amaliyotlar orqali tushuntiradi [17, 1–296-b.]. Shu tariqa, identiklikni faqat davlat siyosati yoki rasmiy milliy diskurslar orqali o‘rganishdan kundalik hayotda uning qanday tajriba qilinishi va qayta ishlab chiqarilishini o‘rganishga o‘tish yuz berdi.

P. Finke mazkur antropologik yo‘nalishni bevosita o‘zbek identikligi misolida tizimlashtirgan tadqiqotchilardan biridir. Uning *Variations on Uzbek Identity* asari Buxoro, Xorazm, Farg‘ona va Shahrisabz materiallari asosida turli ijtimoiy muhitlarda o‘zbek identikligining namoyon bo‘lish shakllarini tahlil qiladi [18, 1–271-b.]. Muallif identifikatsiya jarayonlarini strategik tanlovlar, kognitiv sxemalar va siyosiy cheklovlar bilan bog‘laydi. Natijada milliy identiklik barcha hudud va guruhlarda bir xil mazmunga ega bo‘lgan hodisa emasligi, uning ijtimoiy sharoitga qarab turlicha ifodalanishi haqidagi yondashuv kuchayadi.

Zamonaviy tarixshunoslikning yana bir muhim natijasi o'zbek identikligini hududiy chegaralar va transmilliy makon bilan bog'lab o'rganishdir. Fumagalli O'zbekiston va xorijdagi o'zbeklar o'rtasidagi etnik va siyosiy aloqalarni davlat shakllanishi va tashqi siyosat bilan bog'laydi [21, 110-b.]. B. Hierman Qirg'iziston va Tojikistondagi o'zbek identikligining zamonaviy ijtimoiy ahamiyatini qiyosiy tahlil qiladi [22, 519–539-b.]. O. Ferrando esa Markaziy Osiyoning millatlashayotgan davlatlarida aholini ro'yxatga olish va statistik tasniflashning etnik guruhlar haqidagi tasavvurlarni shakllantirishdagi rolini o'rganadi [23, 489–520-b.]. Bu tadqiqotlar o'zbek identikligini faqat O'zbekiston hududi bilan chegaralangan hodisa sifatida emas, balki chegaralar, migratsiya, diaspora va davlatlararo munosabatlar kontekstida ham o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

T. Dadaboyev va N. Megoran tadqiqotlari identiklikning xotira va hududiy chegara bilan aloqasini yanada kengaytiradi. Dadaboyev O'zbekiston aholisining sovet o'tmishi haqidagi xotiralarini o'rganib, sovet davriga munosabatni na mutlaq rad etish, na to'liq ideallashtirish bilan cheklash mumkinligini ko'rsatadi [24, 1–227-b.]. Megoran esa O'zbekiston–Qirg'iziston chegarasi misolida chegara amaliyotlari va diskurslarining milliy identikliklarni shakllantirishdagi rolini tahlil qiladi [25, 1–248-b.]. Ushbu yo'nalish identiklikni tarixiy xotira, hududiy tajriba va davlat chegaralari bilan bog'lash orqali avvalgi siyosiy-institutsional yondashuvlarni yanada kengaytirdi.

Shunday qilib, zamonaviy tarixshunoslikda o'zbek milliy identikligini o'rganishda uchta asosiy metodologik siljish kuzatiladi: etnogenezdin millat qurilishi jarayonlariga o'tish; bu jarayonni til, madaniyat, tarixiy xotira va milliy ramzlar bilan bog'liq holda tahlil qilish; davlat va siyosiy institutlar tadqiqotini kundalik hayot, diniy tajriba va individual identifikatsiya jarayonlari bilan to'ldirish.

Mazkur jarayon natijasida zamonaviy tarixshunoslikda “o'zbek identikligi sovet tomonidan yaratilgan” va “o'zbek identikligi qadimdan o'zgarmagan holda mavjud bo'lgan” degan ikki qat'iy qarash o'rtasidagi farq tobora murakkablashdi. Allworth va Baldauf kabi tadqiqotlar tarixiy-madaniy va intellektual davomiylikni ko'rsatsa [1, 423-b.; 10, 95-b.], Slezkine, Martin va Hirsch sovet institutsionalizatsiyasining ahamiyatini ochib beradi [5, 452-b.; 12, 496-b.; 13, 392-b.]. Khalid esa mahalliy milliy loyihalar va sovet davlat qurilishining o'zaro ta'sirini ko'rsatib, ushbu ikki omilni yagona tarixiy jarayon doirasida ko'rishga imkon beradi [14, 444-b.]. Shu ma'noda, zamonaviy tarixshunoslikning asosiy natijasi identiklikni bir martalik “yaratilish” hodisasi emas, balki turli tarixiy bosqichlarda shakllanib, institutsional va ijtimoiy jihatdan qayta ishlab chiqilgan jarayon sifatida talqin qilishga o'tishdir.

Biroq zamonaviy tadqiqotlarda ayrim cheklovlar ham mavjud. Xorijiy adabiyotlarda davlat siyosati va milliy qurilishga katta e'tibor berilishi identiklikning kundalik va madaniy jihatlarini ba'zan ikkinchi planga tushiradi. O'zbek tilidagi publitsistik, badiiy va audiovizual manbalarning kam jalb etilishi ham tadqiqotlarning manbaviy bazasini toraytiradi. Shu bois kelgusida identiklikning davlat siyosati bilan bir qatorda til, madaniyat, tarixiy xotira, kundalik amaliyotlar va ijtimoiy munosabatlar orqali shakllanishini kompleks o'rganish muhimdir.

Umuman, zamonaviy tarixshunoslik o'zbek milliy identikligini etnogenezga asoslangan yondashuvdan ko'p omilli va jarayonli talqinga tomon rivojlanganini ko'rsatadi. Bugungi tadqiqotlarda identiklik tarixiy ildizlar, mahalliy intellektual jarayonlar, sovet va mustaqillik davridagi siyosiy-madaniy o'zgarishlar hamda kundalik tajribalar o'zaro ta'siri orqali shakllanuvchi murakkab hodisa sifatida talqin qilinmoqda.

Xulosa va tavsiyalar:

O'rganilgan ilmiy adabiyotlar va ularning qiyosiy tahlili o'zbek milliy identikligi masalasining zamonaviy tarixshunoslikda tobora murakkab va ko'p qatlamli ilmiy muammoga aylanganini ko'rsatdi. Mazkur tarixshunoslikning rivojlanishi davomida identiklikni faqat millatning tarixiy kelib chiqishi bilan izohlash imkoniyatlari cheklanib, uning shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi turli tarixiy sharoitlar va ijtimoiy jarayonlarni birgalikda hisobga olish zarurati kuchaydi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy tadqiqotlarning umumiy yo'nalishi o'zbeklikning qachon paydo bo'lganini aniqlashdan ko'ra, uning turli davrlarda qanday mazmun kasb etgani va qanday sharoitlarda qayta talqin qilinganini aniqlashga ko'proq qaratilgan.

Tahlil qilingan qarashlar asosida o'zbek milliy identikligini yagona tarixiy bosqich yoki bitta omil doirasida tushuntirish metodologik jihatdan yetarli emasligi ko'rinadi. Identiklikning mazmuni tarixiy davr, siyosiy muhit, hududiy mansublik, madaniy tajriba va ijtimoiy munosabatlarga qarab turlicha namoyon bo'lishi mumkin. Shu sababli tarixshunoslikda "davomiylik" va "o'zgarish"ni bir-biriga qarama-qarshi qo'yishdan ko'ra, ularning o'zaro munosabatini ochib berish muhim ilmiy vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari yana bir muhim jihatni ko'rsatdi: o'zbek milliy identikligi tarixini o'rganishda XX asr boshidagi mahalliy intellektual jarayonlar, sovet davridagi institutsional o'zgarishlar va mustaqillikdan keyingi milliy o'zlikni qayta talqin qilish jarayonlarini yagona tarixiy dinamika doirasida ko'rib chiqish zarur. Bunday yondashuv ayrim tadqiqotlarda uchraydigan "an'anaviy o'zbeklik" va "sovet davrida yaratilgan identiklik" o'rtasidagi qat'iy qarama-qarshilikni yumshatib, tarixiy jarayonning murakkabligini yaxshiroq tushuntirish imkonini beradi.

Shuningdek, zamonaviy tarixshunoslikda identiklikning faqat davlat tomonidan shakllantiriladigan hodisa emasligi, uning jamiyatning turli qatlamlari tomonidan qabul qilinishi, talqin qilinishi va kundalik hayotda qayta ishlab chiqilishi masalasi tobora muhimlashmoqda. Bu esa milliy identiklik tarixini faqat siyosiy qarorlar, davlat institutlari yoki rasmiy milliy diskurslar asosida o'rganish bilan cheklanmaslikni talab qiladi. Identiklikning real mazmunini aniqlash uchun uning ijtimoiy tajriba va mahalliy muhitdagi ifodalarini ham hisobga olish lozim.

Shu bilan birga, tarixshunoslik tahlili mavjud tadqiqotlarning manbaviy imkoniyatlari hali to'liq ishga solinmaganini ko'rsatadi. Ayniqsa, o'zbek tilidagi matbuot, badiiy adabiyot, xotiralar, og'zaki tarix materiallari va audiovizual manbalarni tizimli ravishda jalb qilish identiklikning jamiyatdagi qabul qilinish shakllarini yanada aniqroq ochib berishi mumkin. Bunday manbalar rasmiy siyosiy diskurs bilan ijtimoiy tajriba o'rtasidagi farqlarni aniqlash va identiklikning quyi darajadagi shakllanish mexanizmlarini o'rganish uchun muhimdir.

Kelgusidagi tadqiqotlar uchun, avvalo, hududiy va ijtimoiy guruhlar kesimidagi identifikatsiya jarayonlarini qiyosiy o'rganish, turli davrlardagi tarixiy xotira va til amaliyotlarini tahlil qilish hamda milliy identiklikning kundalik hayotdagi ifodalarini tarixiy manbalar asosida rekonstruksiya qilish muhim yo'nalishlar sifatida ko'riladi. Shuningdek, tarixshunoslik, etnologiya va antropologiya yondashuvlarini birlashtirish orqali mavjud konsepsiyalarning qaysi jihatlari o'zbek materiallari bilan tasdiqlanishi yoki qayta ko'rib chiqilishi mumkinligini aniqlash maqsadga muvofiq.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Allworth E. The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History. – Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1990. – 423 p.
2. Critchlow J. Nationalism in Uzbekistan: A Soviet Republic's Road to Sovereignty. – Boulder, CO: Westview Press, 1991.
3. Fierman W. Language Planning and National Development: The Uzbek Experience. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1991. – 358 p.
4. Schoeberlein-Engel J. Identity in Central Asia: Construction and Contention in the Conceptions of "Özbek", "Tâjik", "Muslim", "Samarqandi" and Other Groups. PhD diss. – Harvard University, 1994.
5. Slezkine Y. "The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism." // Slavic Review. – 1994. – Vol. 53. – № 2. – Pp. 414–452.
6. Akiner Sh. "Islam, the State and Ethnicity in Central Asia in Historical Perspective." // Religion, State & Society. – 1996. – Vol. 24. – № 2/3. – Pp. 91–132.
7. Akbarzadeh Sh. "A Note on Shifting Identities in the Ferghana Valley." // Central Asian Survey. – 1997. – Vol. 16. – № 1. – Pp. 65–68.
8. Kurzman Ch. "Uzbekistan: The Invention of Nationalism in an Invented Nation." // Critique: Critical Middle Eastern Studies. – 1999. – Vol. 8. – № 15. – P. 78.

9. Smith G., Law V., Wilson A., Bohr A., Allworth E. *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identities*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
10. Baldauf I. “Some Thoughts on the Making of the Uzbek Nation.” // *Cahiers du monde russe et soviétique*. – 1991. – Vol. 32. – № 1. – Pp. 79–95.
11. Fagner B. “‘Soviet Nationalism’: An Ideological Legacy to the Independent Republics of Central Asia.” // *Identity Politics in Central Asia and the Muslim World*. – London: I.B. Tauris, 2001. – Pp. 13–33.
12. Martin T. *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 2001.
13. Hirsch F. *Empire of Nations: Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union*. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005. – 392 p.
14. Khalid A. *Making Uzbekistan: Nation, Empire, and Revolution in the Early USSR*. – Ithaca; London: Cornell University Press, 2015. – 444 p.
15. Adams L.L. *The Spectacular State: Culture and National Identity in Uzbekistan*. – Durham; London: Duke University Press, 2010. – 242 p.
16. Zanca R. *Life in a Muslim Uzbek Village: Cotton Farming after Communism*. – Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning, 2011. – 212 p.
17. Rasanayagam J. *Islam in Post-Soviet Uzbekistan: The Morality of Experience*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 213 p.
18. Finke P. *Variations on Uzbek Identity: Strategic Choices, Cognitive Schemas and Political Constraints in Identification Processes*. – New York; Oxford: Berghahn Books, 2014. – XV, 271 p.
19. Ilkhamov A. “Archeology of Uzbek Identity.” // *Anthropology & Archeology of Eurasia*. – 2006. – Vol. 44. – № 4. – Pp. 10–36.
20. Pétric B.-M. “Uzbekistan Is Not a Society Based on the Ethnic Principle, but It Can Become That.” // *Anthropology & Archeology of Eurasia*. – 2006. – Vol. 44. – № 4. – Pp. 64–69.

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
LOOK TO THE PAST

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000